

Desnoods met wapens

meulenhoff.nl

Sophie Poldermans

*

Desnoods met wapens

*Hannie Schaft, Truus en Freddie Oversteegen:
het indrukwekkende verhaal van drie jonge
vrouwen in het Nederlandse gewapende
verzet tijdens de Tweede Wereldoorlog*

MEULENHOFF

ISBN 978-90-225-9838-2

ISBN 978-94-023-2064-0 (e-book)

ISBN 978-90-528-6575-1 (audio)

NUR 402

Oorspronkelijke titel: *Desnoods met wapens*

Omslagontwerp: DPS Design & Prepress Studio, Amsterdam

Omslagbeeld: © Noord-Hollands Archief

Auteursfoto: © Herman Chow Portraits

Vormgeving binnenwerk: Steven Boland

© 2023 Sophie Poldermans en Meulenhoff Boekerij bv, Amsterdam

De uitgever heeft ernaar gestreefd alle rechten van derden te regelen volgens de wettelijke bepalingen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen contact opnemen met Meulenhoff Boekerij bv, Amsterdam.

Niets uit deze uitgave mag openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, internet of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor Hannie, Truus en Freddie

Voor Sabine

Op het netvlies van mijn denken

*Op het netvlies van mijn denken
is nog steeds jullie beeld gegrift*

*geen traan mist het weg
geen heden doet het vervagen*

*... en toch hoorde ik het slagen
van nieuw leven in het mijne*

*en buiten staat opnieuw een toren
van een joelende juichende kinderschaar*

*geen traan mist ze weg
geen verleden doet ze vervagen
zij zijn het die de toekomst dragen!*

Truus Menger-Oversteegen
Uit: *Op het netvlies van mijn denken*, 2010

Inhoud

Kaarten	13
<i>Kaart Noord-Holland</i>	13
<i>Kaart belangrijke plaatsen Hannie, Truus en Freddie</i>	14
<i>Legenda belangrijke plaatsen Hannie, Truus en Freddie</i>	15
Tijdslijn (verzet) Hannie, Truus en Freddie	16
Afkortingen	19

*

Woord vooraf	21

I Aanloop	27

HANNIE	29

<i>Zomer 1943: Het échte werk</i>	29

<i>1915-1927: Een verlegen meisje</i>	32

<i>1928-1932: Een zware last</i>	34

<i>1933-1938: Warboel</i>	37

<i>1938-1939: Een bloedserieuze studente</i>	42

TRUUS EN FREDDIE	45

<i>1921-1933: Jong volwassen</i>	45

<i>1934-1940: De Rode Hulp</i>	51

<i>10 mei 1940: Het begin van het einde</i>	58

<i>Mei 1940: Dit was menens</i>	61

<i>Duitse troepen op de Grote Markt</i>	67

HANNIE	70
<i>1939–eind 1940: Gerommel in Europa</i>	70
<i>Jodenvervolging</i>	76
<i>Februaristaking</i>	84
<i>Zomer 1941</i>	88
II	
Eerste acties	91
TRUUS	93
<i>Eerste vormen van verzet van de Van der Molens</i>	93
HANNIE	99
<i>Studeren gehinderd</i>	99
<i>1942</i>	101
<i>Hannies eerste verzetsdaad</i>	102
<i>Onderduiken</i>	104
FREDDIE	107
<i>1941: Bijten</i>	107
<i>Filmster</i>	108
<i>Voorjaar 1942: Het partizanenleger van Frans Schietles</i>	111
<i>Schietles</i>	114
<i>Voorjaar en zomer 1942</i>	116
<i>Zomer 1942: Moffenmeiden</i>	118
<i>Het grote enge bos</i>	122
<i>Bladerdek</i>	127
<i>Herfst 1942: De achtervolging</i>	129
<i>Je ziet iemand wel vallen</i>	131
<i>Rommel in Noord-Afrika</i>	133
<i>Baldadige actie</i>	134
<i>Lokale verzetsgroepen</i>	134
<i>De grimmige winter van 1942-1943</i>	137
HANNIE	143
<i>Loyaliteitsverklaring</i>	143
<i>De Raad van Verzet</i>	144
<i>De lente en zomer van 1943</i>	146

TRUUS	149
<i>Mentor</i>	149
<i>Joodse kinderen</i>	150
FREDDIE	153
<i>Hoofdkwartier</i>	153
<i>De vriendjes</i>	154
TRUUS	156
<i>Zomer 1943: De ontmoeting</i>	156
FREDDIE	162
<i>Fikkie steken</i>	162
<i>Drie-eenheid</i>	163
III	In het heetst van de strijd
	165
HANNIE	167
<i>Najaar 1943: Een ochtend in de duisternis</i>	167
<i>Stoop's Bad</i>	170
<i>Ontzet</i>	172
<i>Kiespijn</i>	175
<i>Energietoevoer vertraagd</i>	176
<i>Sabotage in het pluche</i>	178
<i>Geallieerde vergissingsbombardementen</i>	179
<i>Huisarrest</i>	180
FREDDIE	182
<i>Februari 1944: Een zachte landing</i>	182
<i>Voorjaar 1944: Inval bij Mari Andriessen</i>	187
HANNIE	191
<i>Maart 1944: Een onbesuisde idealist</i>	191
<i>Pistolen in de kindervagen</i>	195
<i>Banketbakker</i>	197
<i>Een groot verlies</i>	200
<i>Afscheid</i>	208
<i>De jacht op Hannie Schaft</i>	210
<i>Depressief</i>	211

<i>Verzegeld</i>	212
<i>Juni, juli en augustus 1944: De draad weer oppakken</i>	214
<i>September 1944: Glimlachende Boeddha</i>	215
TRUUS	220
<i>5 september 1944: Mini-Gestapo</i>	220
HANNIE	225
<i>Vrijlating</i>	225
<i>Nieuwe ontwikkelingen in Nederland</i>	227
TRUUS	232
<i>Een klein Joods knaapje</i>	232
<i>Baby</i>	234
<i>Liquidatie van H.</i>	235
<i>Vergaderingen bij de tandarts</i>	235
<i>Soldaat van prins Bernhard</i>	237
<i>Oktober 1944: Voorbereidingen</i>	239
<i>Het moment van de waarheid</i>	240
<i>Zwarte Kees</i>	243
<i>In het hol van de leeuw</i>	246
FREDDIE	248
<i>Oktober 1944: Pakjes voor het verzet</i>	248
<i>Dubieuze externe contacten</i>	251
<i>Spoorbrug over het Spaarne</i>	253
<i>Winter 1944-1945: Hongerwinter</i>	254
<i>Aanslag zonder bevel</i>	258
<i>Toch weer in actie</i>	262
<i>Prelude op de toekomst</i>	264
IV Eindstrijd	267
HANNIE	269
<i>Represailles</i>	269
<i>Driekleur</i>	270
<i>15 maart 1945: Herenkapper</i>	273
<i>19 maart 1945: Economische collaboratie</i>	275

FREDDIE	277
<i>Bontjas</i>	277
HANNIE	281
<i>In de val</i>	281
TRUUS	285
<i>Alarm</i>	285
FREDDIE	290
<i>Spionne</i>	290
HANNIE	295
<i>Verhoren</i>	295
<i>Overlevingsmodus</i>	297
<i>Strijdend ten onder</i>	298
TRUUS	301
<i>Desillusie</i>	301
<i>Zaterdag 5 mei 1945: Bevrijd</i>	306
<i>Mysterie ontrafeld</i>	311
<i>Einde van een tijdperk</i>	311
V Bezinning	315
<i>Massagraven</i>	319
<i>Rustplaats in de duinen</i>	321
<i>Politieke Opsporingsdienst</i>	323
<i>Een nieuw begin</i>	325
<i>Paleis Het Loo</i>	328
<i>Handgranaat</i>	331
<i>Spectaculair schandaal</i>	332
<i>Proces</i>	335
<i>Politiek strijdtoneel</i>	337
<i>25 november 1951: Verboden herdenking</i>	339
<i>Nasleep</i>	341
<i>Icoon</i>	344
<i>Geen spijt</i>	344
<i>Impact</i>	345
<i>Erkenning</i>	348

Epiloog	351
<i>17 april 2022</i>	351
Na de oorlog	353

*

Noten	362
Deel I: Aanloop	362
Deel II: Eerste acties	365
Deel III: In het heetst van de strijd	370
Deel IV: Eindstrijd	376
Deel V: Bezinning	380
Na de oorlog	383
Bronnen	385
Literatuur	386
Audiovisueel	389
Persoonlijke interviews, gesprekken en documentatie	390
Ooggetuigenverklaringen (schriftelijk)	391
Openbare archieven en websites	391
Persoonlijke archieven	392
Brieven	392
Verantwoording van de afbeeldingen	393
Dankwoord	395
Over de auteur	399

Vervaardigd door: Joke Slootheer van *Tekst in Vorm*.

1. Haarlem	5. Heemstede	9. Santpoort
2. Overveen	6. IJmuiden	10. Netelbos
3. Bloemendaal	7. Velsen	11. Eerebegraafplaats
4. Zandvoort	8. Driehuis	

Belangrijke plaatsen Hannie, Truus en Freddie

1. Van Dortstraat 60, Haarlem: ouderlijk huis Hannie vanaf 1934.
2. Santpoorterplein, Haarlem: hbs B Hannie.
3. Stoop's Bad, Overveen: Hannie stal hier persoonsbewijzen.
4. Brouwersstraat 126, Haarlem: ouderlijk huis Truus en Freddie in 1940.
5. Olycanstraat 36, Haarlem: ouderlijk huis Truus en Freddie van 1940-1943.
6. Burgwal, Haarlem: liquidatie Gerritsen, 1942.
7. Wagenweg 244-246, Haarlem: woning/atelier Mari Andriessen; RVV-hoofdkwartier.
8. Huis met de beelden, Haarlem: in de tuin schietlessen.
9. Haarlemmerhout, Haarlem: schietlessen en liquidaties.
10. Houtplein, Haarlem: café 't Heerenhek, Loetje en schuielders.
11. Rembrandt bioscoop Grote Markt, Haarlem, 1944.
12. Barteljorisstraat 19, Haarlem: Corrie ten Boomhuis.
13. Hoek Tooropkade-Eerelmanstraat, Heemstede: liquidatie Piet Faber, 1944.
14. Buitenrustlaan 22, Haarlem: huis familie Elsinga, onderduikadres Hannie en Truus.
15. Spaarndamseweg, Haarlem: liquidatie Smit, 1944.
16. Schoterweg, Haarlem: aanslag Willemsen, 1944.
17. Westergracht, Haarlem: liquidatie Fake Krist, 1944.
18. Kathedrale basiliek Sint-Bavo, Haarlem.
19. Rijkswaarschool Leidsevaart 220, Haarlem.
20. Rijksleerschool Schreveliusstraat 27, Haarlem: school Harm en Paul Elsinga.
21. Spoorbrug over het Spaarne, Haarlem: mislukte sabotage, 1944.
22. Leidsevaart 18-22, Haarlem: Krelagehuis, liquidatie Willem Zirkzee, 1945.
23. Statenbolwerk, Haarlem: aanslag Ko Langendijk, 1945.
24. Voormalig café Spoorzicht, Haarlem: Hannie en Truus verbleven hier na de aanslag op Ko Langendijk.
25. Schoterstraat, Haarlem: liquidatie Gerdo Bakker, 1945.
26. Twijnderslaan, Haarlem: aanslag madame Sieval, 1945.
27. Bosch en Hovenstraat, Haarlem: liquidatie Dicky Wafelbakker.
28. Mauer-muur, Jan Gijzenbrug, Rijksstraatweg, Haarlem: arrestatie Hannie, 1945.
29. Ripperdakazerne, Kleverlaan, Haarlem.
30. Ortskommandantur, Fonteinlaan, Haarlem.
31. Huis van Bewaring de Koepel, Oostvest, Haarlem.
32. Grote Kerk, Haarlem.
33. Eerebegraafplaats, Bloemendaal.
34. Kenaupark, Haarlem: beeld *Vrouw in het Verzet*.
35. Hannie Schaftstraat, Haarlem.
36. Truus Oversteegenstraat, Haarlem.
37. Freddie Oversteegenstraat, Haarlem.
38. Frans van der Wielstraat, Haarlem.

Tijdslijn (verzet) Hannie, Truus en Freddie

- 16 september 1920** Jannetje Johanna (Hannie) Schaft geboren.
- 29 augustus 1923** Truus Oversteegen geboren.
- 1924** Kindertekening Hannie huis met 'Vrede' op de gevel.
- 6 september 1925** Freddinanda Oversteegen geboren.
- 6 december 1927** Annie, vijf jaar oudere zus van Hannie, overleden aan difterie.
- 1932** Hannie naar de hbs-b op het Santpoorterplein.
- 1934** Familie Oversteegen bood onderdak aan Duitse vluchtelingen via de internationale Rode Hulp.
- 1938** Hannie begon studie rechten aan de Universiteit van Amsterdam.
- 1939** Hannie stuurde pakjes naar gevangen Poolse officieren via het Internationale Rode Kruis na de Duitse inval in Polen.
- 1941** Truus en Freddie sloten zich aan bij het partizanenleger van Frans van der Wiel.
- 1942** Hannie stal persoonsbewijzen.
- 2 oktober 1942** Liquidatie van Gerritsen door Freddie en Jan Heusdens.

- 1943 Hannie sloot zich aan bij de Raad van Verzet.
- 1943 Ontmoeting Hannie, Truus en Freddie.
- 27 november 1943 Poging onklaar maken PEN-
elektriciteitscentrale door Hannie, Jan Bonekamp, Witte Ko (Jan Brassier) en Jan Bak.
- 20 januari 1944 Poging opblazen Rembrandtbioscoop door Hannie, Jan Heusdens, Cor Rusman en Co Kooyman.
- 8 juni 1944 Liquidatie Piet Faber door Hannie en Jan Bonekamp.
- 21 juni 1944 Liquidatie Willem Ragut door Hannie en Jan Bonekamp; Jan Bonekamp overleed aan verwondingen na de aanslag.
- 5 september 1944 Liquidatie Harm Smit door Truus en Jan Heusdens; mislukte aanslag op Fake Krist door Henk de Ronde; aanslag op Willem Willemsen door Hannie en Cor Rusman.
- 25 oktober 1944 Liquidatie Fake Krist door 'Zwarte Kees'.
- 1 maart 1945 Liquidatie Willem Zirkzee door Hannie en Truus.
- 15 maart 1945 Aanslag op Ko Langendijk door Hannie en Truus.
- 19 maart 1945 Liquidatie Gerdo Bakker door Hannie en Truus.
- 21 maart 1945 Aanslag op madame Sieval door Hannie en Truus; arrestatie Hannie.
- 13 april 1945 Liquidatie Dicky Wafelbakker door Truus en Freddie.
- 17 april 1945 Executie Hannie.

- 27 november 1945** Herbegravenis Hannie.
- 25 november 1951** Hannie Schaft-herdenking verboden.
- 3 mei 1982** Onthulling beeld *Vrouw in het Verzet* in het Kenaupark.
- 3 juni 1996** Oprichting Stichting Nationale Hannie Schaft-herdenking (vanaf 2018 Nationale Hannie Schaft Stichting).
- 15 april 2014** Mobilisatie-Oorlogskruis uitgereikt aan Truus en Freddie.
- 18 juni 2016** Truus overleden.
- 5 september 2018** Freddie overleden.

Afkortingen

ANJV	Algemeen Nederlands Jeugd Verbond
AVSV	Amsterdamsche Vrouwelijke Studenten Vereeniging
BOIW	Bond van Oud-Illegale Werkers
BS	Binnenlandse Strijdkrachten
CCD	Crisis Controle Dienst
CPN	Communistische Partij van Nederland
EVC	Eenheids Vakcentrale
FN-pistool	Pistool van het merk <i>Fabrique Nationale</i> , Herstal, België
GEMMA	<i>Gemmare e minoribus appetinus</i> (Latijn voor: Uit de kleine dingen streven wij naar het grote)
Gestapo	<i>Geheime Staatspolizei</i>
hbs-b	Hogere burgerschool bèta (exacte vakken)
ID	Inlichtingendienst
JOF	Jongerenorganisatie tegen Opkomend Fascisme
KP	Knokploeg
LKP	Landelijke Knokploeg
LO	Landelijke Organisatie voor Hulp aan Onderduikers
MC	Militaire Commissie/Militair Contact
NJF	Nederlandse Jeugd Federatie
NFR	Nationale Federatieve Raad
NS	Nederlandse Spoorwegen

NSB	Nationaal-Socialistische Beweging
NSDAP	<i>Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei</i> (Nationaalsocialistische Duitse Arbeiderspartij)
NSF	Nationaal Steun Fonds
NVB	Nederlandse Vrouwenbeweging
NVM	Nederlandsche Volksmilitie
NZHTM	Noord-Zuid-Hollandsche Tramweg- Maatschappij
OD	Ordedienst
PBC	Persoonsbewijzencentrale
PEN	Provinciaal Elektriciteitsbedrijf van Noord-Holland
POD	Politieke Opsporingsdienst
PRA	Politieke Recherche Afdeling
PTT	Staatsbedrijf der Posterijen, Telegrafie en Telefonie
RAF	<i>Royal Air Force</i>
RVV	Raad van Verzet
SA	<i>Sturmabteilung</i>
SBO	Stichting Burger-Oorlogsgetroffenen
SD	<i>Sicherheitsdienst</i>
SDAP	Sociaal-Democratische Arbeiderspartij
Sipo	<i>Sicherheitspolizei</i>
SS	<i>Schutzstaffel</i>
VI	Velsense Illegaliteit
VN	Verenigde Naties
VI/V2	Onbemande bommenwerper
WA	Weerbaarheidsafdeling van de NSB

Woord vooraf

Historisch bewustzijn en menselijke waarden zijn mij, dochter van een archeoloog en een sociaal geografe, met de papelel ingegoten. Behandel een ander altijd gelijkwaardig en respectvol. Omarm en koester de vrijheid om zelf keuzes te maken en jezelf te ontplooien. Zo ontwikkelde ik van kleins af aan een sterk rechtvaardigheidsgevoel, dat uiteindelijk uitgroeide tot een authentiek moreel kompas.

Decennia eerder groeide een drietal meisjes op met een bijzonder sterk rechtvaardigheidsgevoel. Tienermeisjes waren ze nog toen Duitse troepen in mei 1940 Nederland bezetten en ook in ons land de Tweede Wereldoorlog uitbrak. Hannie Schaft was 19, Truus Oversteegen 16 en haar zusje Freddie slechts 14 jaar oud. In plaats van te experimenteren met hun haar en make-up, en zich zorgen te maken of die ene leuke jongen hen ook zag staan, werden ze direct van hun jeugd beroofd. Een enorme verantwoordelijkheid kwam op hun schouders te rusten. Ze werden geconfronteerd met een vraag die noch bij hun leeftijd, noch bij hun karakter paste: wat moesten ze doen, zich aanpassen of zich verzetten?

Ik was 14 – even oud als Freddie bij het uitbreken van de oorlog – toen ik *De aanslag* van Harry Mulisch las, de roman over een gezin in Haarlem dat in de Hongerwinter geconfronteerd wordt

met een aanslag op een collaborerende politiechef, en uit elkaar gerukt wordt door de represailles van de Duitsers. Getroffen door de onrechtvaardigheid van het naziregime, verdiepte ik mij in de Tweede Wereldoorlog in Haarlem en in het leven van de beroemde verzetsstrijdster Hannie Schaft, die model had gestaan voor Mulisch' roman. Hannie was net als ik in Haarlem opgegroeid – weliswaar onder heel andere omstandigheden – en had dezelfde waarden als vrede en rechtvaardigheid omarmd.

Toen ik zo oud was als Truus bij het uitbreken van de oorlog – 16 – moest ik voor het vak geschiedenis op de middelbare school een scriptie schrijven. Aangezien ik al van kleins af aan gefascineerd was door oorlogen en mensenrechten, in het bijzonder door de Tweede Wereldoorlog, en ik op zoek was naar mijn eigen identiteit en rolmodellen van sterke vrouwen, stond het onderwerp voor mijn werkstuk meteen vast: Hannie Schaft, het icoon van het Nederlandse (vrouwen)verzet. Ik putte uit het netwerk van mijn vader en achterhaalde de contactgegevens van Truus Menger-Oversteegen, een oud-verzetsvrouw die nog bleek te leven. Ik trok de stoute schoenen aan en benaderde haar voor een interview.

Zenuwachtig belde ik bij Truus in Grootebroek aan. Toen zij mij haar hand reikte ter begroeting, moest ik even slikken. Dit was de hand die een pistool had vastgehouden waarmee ze mensen had doodgeschoten. Verraders weliswaar, maar toch mensen. Wat een contrast met haar vriendelijke, grootmoederachtige uiterlijk. Bij een kopje thee en een koekje vertrouwde ze me het verhaal toe van haar rol in het Haarlemse gewapende verzet, en die van haar jongere zus Freddie en hun kompaan Hannie Schaft. Met z'n drieën hadden zij, als enige vrouwen, een cel gevormd binnen de verzetsgroep de Raad van Verzet. Ik hing aan haar lippen terwijl ze vertelde over gruwelijke oorlogstaferelen, onderdrukking en uitsluiting, maar ook over verzet, moed, rechtvaardigheid en vriendschap.

Truus introduceerde me bij haar zus Freddie en vroeg mij te spreken tijdens de jaarlijkse Hannie Schaft-herdenking in 1998 en toe te treden tot het bestuur van de Stichting Nationale Hannie Schaft-herdenking (nu Nationale Hannie Schaft Stichting).

Toen ik zo oud was als Hannie bij het uitbreken van de oorlog – 19 –, ging ik net als zij rechtsgeleerdheid studeren in Amsterdam, met een focus op internationaal strafrecht (oorlogsmisdaden) en mensenrechten. Ik raakte gefascineerd door het feit dat mensen in staat zijn tot het begaan van onmenselijke misdrijven. Tegelijkertijd putte ik hoop uit het feit dat er onder dergelijke omstandigheden altijd mensen opstaan die de kracht vinden om te overleven en op te komen voor hun naasten.

Toen ik in post-conflictgebieden als het voormalig Joegoslavië en Rwanda onderzoek deed naar genocide, oorlogsmisdaden en de impact van een oorlog op de bevolking en toekomstige generaties, ontdekte ik parallellen met de Tweede Wereldoorlog. De gruwelen van een oorlog dreunen nog vele generaties na.

Mijn jeugdfascinatie mondde uit in een twintig jaar durende vriendschap met de zussen Truus en Freddie Oversteegen en een levenslange inspiratie op zowel professioneel als persoonlijk vlak. Ik heb altijd geloofd in de onmiskenbare lessen die verscholen liggen in het verhaal van de drie jonge vrouwen. Ondanks alles wat ze hadden meegemaakt, was ik getuige van hun kracht om vooruit te blijven kijken en altijd in de mensheid te blijven geloven.

Dat eerste interview met Truus gaf richting aan mijn persoonlijke zoektocht naar identiteit, naar antwoorden op morele vragen en het ontwikkelen van intrinsiek leiderschap. Hoe blijf je ondanks onmenselijke omstandigheden toch menselijk? De confronterende, zo niet onmogelijk te beantwoorden vraag drong zich aan mij op: wat zou ik gedaan hebben als ik onder soortgelijke omstandigheden zou zijn opgegroeid als zij?

In zijn historisch onderzoek stelt Loe de Jong dat relatief weinig mensen actief waren in het Nederlandse verzet tijdens de Tweede Wereldoorlog. Het merendeel van de Nederlandse bevolking – naar schatting zo'n 90 procent – probeerde het normale leven zo goed en zo kwaad als dat ging voort te zetten. Er werd vaak wel passief verzet gepleegd via het luisteren naar het illegale radioprogramma *Radio Oranje* en het lezen van illegale kranten. Een kleine groep mensen – naar schatting zo'n 5 procent – zou bestaan uit collaborateurs die onderduikers verraadden en met de Duitse bezetter samenwerkten. Tot slot zou een bescheiden aantal mensen – de overige 5 procent – actief deel uitmaken van het verzet. Dat verzet omvatte een veelheid aan activiteiten, bijvoorbeeld het drukken en/of verspreiden van illegale kranten, het bieden van hulp aan onderduikers, het verzamelen van inlichtingen voor de naar Londen gevluchte regering en het plegen van sabotagedaden. Van deze groep nam slechts een klein percentage deel aan het gewapende verzet. Ten slotte was van de weinige mensen die gewapend verzet boden het overgrote gedeelte man.

De laatste jaren is er steeds meer aandacht voor de rol van vrouwen in het verzet. Voortschrijdend inzicht leert dat het niet zozeer om individuele, incidentele betrokkenheid gaat, maar dat zij structureel onderdeel uitmaakten van het verzet.

Van oudsher werd met het begrip 'verzet' vooral het engere begrip 'illegaliteit' bedoeld dat specifiek acties van verzetsgroepen omvat. Het bredere begrip 'verzet' behelst daarnaast het bieden van hulp aan onderduikers. Aangezien het vooral talloze vrouwen waren die koerierswerk verrichtten en onderdak boden aan onderduikers en hen van voedsel en kleding voorzagen, is een herijking van het begrip 'verzet' gewenst.

Blijft overeind dat slechts een handjevol vrouwen daarbij de wapens opnam. Het verhaal van Hannie, Truus en Freddie is uniek, zelfs in de wereldgeschiedenis, zoals bleek uit de enorme